

Ontwikkeling industriële sector regio Alkmaar loopt geen storm

Noord-Holland-Noord wordt gekenmerkt door een ongunstige verhouding tussen werkgelegenheid en inwonertal. Het gevolg is een omvangrijke pendel naar werkplekken die zuidelijker zijn gelegen, zoals Amsterdam en de IJmond. In het streekplan Noord-Holland-Noord wordt gekeken naar de kansen voor de economie in de omgeving van Alkmaar.

JAN BEEMSTERBOER*

Het feit dat de industriële werkgelegenheid in de zogenaamde HAL-regio (Alkmaar, Heerhugowaard en Langedijk: met zo'n negentig procent van alle industriële arbeidsplaatsen dominant in de regio) tussen 1994 en 1997 in totaal slechts 0,7 procent is gestegen, geeft bij voorbaat aanleiding tot enige scepsis. Onder beleidsmakers is de angst groot dat bij een afname van de bevolkingsgroei, of in het geval van een absolute achteruitgang van de bevolkingsomvang, de belangrijkste groeifactor van de goedeels op verzorging gerichte regionale economie wegvalt. Daarmee is het de vraag in hoeverre de regionale industrie het verdient om als kansrijk te worden aangemerkt. Van belang hierbij is het innovatieve vermogen van de regionale industriële bedrijvigheid. Een voldoende innovatief vermogen kan een fundering verschaffen voor nieuwe industrieën, en biedt kansen om te opereren op nieuwe markten, waardoor het voor de regionale ontwikkeling van vitaal belang is.

THEORIE

De regionaal-economische theorie biedt weinig aanknopingspunten om de semi-perifeer gele-

gen regio Alkmaar een kansrijk industrieel potentieel toe te dichten. Veelal worden factoren als grootte van de industriële sector, ligging ten opzichte van grote industriële concentraties en bereikbaarheid per (vracht-)auto van groot belang geacht voor regionaal-economische ontwikkeling. Op geen van deze punten is de uitgangspositie van de regio onmiskenbaar voordelig. De industriële dichtheid is er bijvoorbeeld vrij laag: er zijn in de regio Alkmaar slechts 45 industriële arbeidsplaatsen per duizend inwoners. Bovendien is de omvang van de industriële werkgelegenheid laag ten opzichte van de totale werkgelegenheid. Er kan dus geenszins worden gesteld dat Alkmaar en omstreken een industriële regio is.

De geringe omvang van de industriële sector biedt de regionale bedrijven weinig agglomeratievoordelen: externe voordelen die worden geassocieerd met concentratie van bedrijven en grootte van het industriële cluster. Deze voordelen zijn niet in de laatste plaats van belang voor kleine bedrijven, en in het bijzonder voor startende bedrijven. Zij worden veelal geconfronteerd met grote marktonzekerheden, een geringe hoeveelheid interne kennis en beperkte financiële middelen.

LIGGING

Ook de ligging ten opzichte van grote industriële kernen is van belang. Alkmaar kan evenwel als een uithoek worden beschouwd. De regio is in het geheel niet gelegen in een web van snelwegen of op een as tussen verschillende (inter-)nationale industriële kernen. Het gegeven dat de industrie wordt weggedrukt uit de Randstad lijkt buitendien nauwelijks van belang voor de potenties van de regio: de uitbreidings- dan wel verplaatsingsrichting van de industrie is immers overwegend zuid-oostelijk.

Desondanks is de industriële werkgelegenheid rond Alkmaar in de periode 1970-1993 licht gestegen, terwijl de Nederlandse industrie in de betreffende periode per saldo een

afname van het aantal arbeidsjaren heeft gekend. Dit gegeven moet echter niet al te optimistisch worden gezien, daar de verhouding tussen de industriële werkgelegenheid en het aantal inwoners zoals gesteld nog steeds ongunstig is. Bovendien is het zinvol om niet alleen de werkgelegenheidsontwikkeling onder de loep te nemen: om een goed beeld te kunnen vormen van de kansen die de industrie in de regio biedt, is een aanvullende analyse van de bestaande productiestructuur onontbeerlijk.

ANALYSE

De belangrijkste specialisaties van de regio zijn in de periode 1973-1993 de voedingsmiddelenindustrie en de grafische industrie:

Tabel 1: Specialisatiecoëfficiënten per sector, Alkmaar e.o. 1993 (Gebaseerd op werkgelegenheid).

Voedings- en genotmiddelen	1,3
Grafisch/uitgeverijen	2,1
Rubber/kunststofverwerking	1,6
Machinerie	1,2
Chemische industrie	0,8
Elektrotechnische industrie	0,6
Transportmiddelenindustrie	0,8

Bron: Berekend op basis van Cijfernota.

omvangrijke sectoren die te boek staan als *low-tech*. De elektrotechnische industrie is in deze periode bovendien structureel ondervertegenwoordigd. In tabel 1 worden de specialisatiequotiënten betreffende 1993 ge-

toond. Een specialisatiequotiënt van één is hierbij gelijk aan het Nederlandse gemiddelde; een quotiënt van twee betekent een vertegenwoordiging die twee maal zo hoog is als het Nederlandse gemiddelde. Interessant is het gegeven dat de chemische- en de elektrotechnische industrie in nationaal perspectief plusminus zestig procent van het totale *Research & Development*-budget (R&D) van bedrijven besteden (waarbij de invloed van de vijf grootste bedrijven overigens niet mag worden vergeten). De oververtegenwoordigde grafische sector geeft daarentegen van alle industriële sectoren het minst uit aan R&D.

De aanwezigheid van de voedingsmiddelenindustrie moet in verband worden gebracht met het feit dat de regio lange tijd voornamelijk een agrarische bestaansbasis heeft gehad. Belangrijke producten die door de regionale voedingsmiddelenindustrie worden voortgebracht zijn bijvoorbeeld zuurkool (zo'n tachtig procent van de nationale *output*), chips en zuivel. Een probleem is evenwel het feit dat in deze kapitaalintensieve sector al jarenlang een omvangrijke uitstoot van arbeidskrachten plaatsvindt. Dientengevolge is de vertegenwoordiging van de voedingsmiddelenindustrie -in de jaren zeventig zonder meer hoog- door de jaren heen gedaald tot een niveau dat iets boven het Nederlandse gemiddelde ligt. Gelijktijdig met de relatieve teloorgang van de voedingsmiddelenindustrie echter, is de grafische industrie gestadig in opmars. Hiermee wordt de ene *low-tech* specialisatie vervangen door de andere.

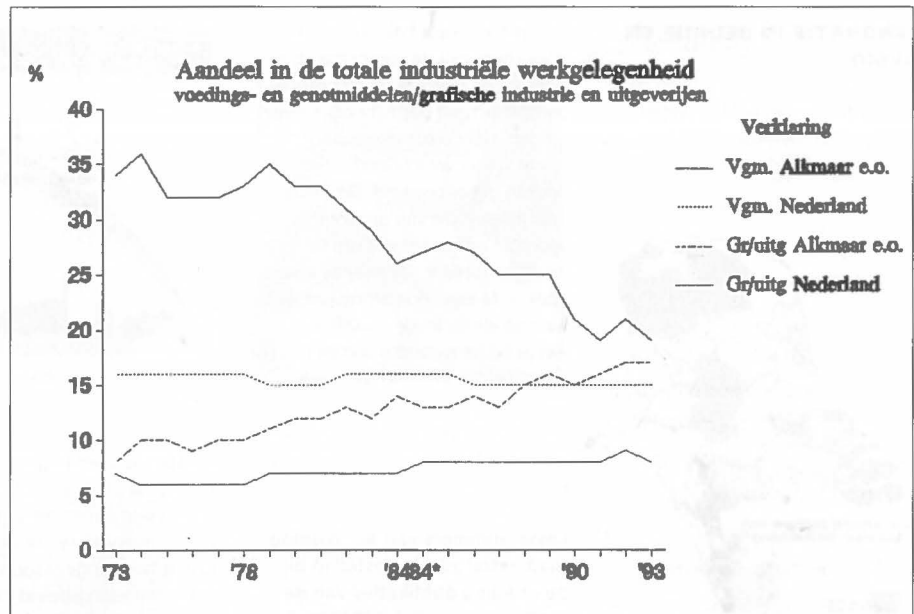
Gezien de oververtegenwoordiging van deze *low-tech* sectoren is het niet verwonderlijk dat de regio in diverse studies naar voren komt als weinig innovatief. Gelet op variabelen als technologisch potentieel, kennisintensiteit en R&D-intensiteit scoort de regio dan ook slecht. Overigens is dit niet geheel verwonderlijk: Noord-Holland staat immers al lange tijd te boek als een weinig innovatieve provincie. In een economie waar diepte in menselijke vaardigheden en kennis in toenemende mate bepalend zijn om concurrentievoordelen te bewerkstelligen baart dit gegeven evenwel zorgen. Om de innovativiteit van de regionale bedrijvigheid te vergroten, wordt er door de beleidsmakers ingezet op de vorming van regionale (kennis-)netwerken, een recept dat momenteel vrij algemeen een behoorlijke populariteit geniet, en waarbij dikwijls wordt gerefereerd aan het succes van Silicon Valley.

NETWERKEN

Participatie in netwerken levert externe schaalvoordelen op. De begrippen *trust* en *learning* vormen binnen het netwerkparadigma sleutelelementen in regionale economische ontwikkeling. De idee is dat wanneer er genoeg onderling vertrouwen bestaat, regionale bedrijven informatie en kennis van el-

kaar kunnen verwerven, waardoor de concurrentiepositie ten opzichte van andere regio's wordt verbeterd. Het kan hierbij gaan om het delen van informatie met uitbesteders of toeleveranciers, maar evenzo om het uitwisselen van informatie met concurrenten, bijvoorbeeld over prijzen, producten en bevoorradingen. Nauwer zijn de banden wanneer er wordt samengewerkt op het gebied van

regio's die werkelijk succesvol zijn, zijn immers regio's waar zich al veel technologisch hoogwaardige bedrijven en werknemers bevonden alvorens het programma van start ging. Dit gegeven sluit aan bij het oude inzicht dat industriële structuren toereikend moeten zijn als men tot technologische innovatie wil komen: in deze structuren dienen voldoende expertise en hoogwaardige productiemidde-

R&D; hierbij is de kans om tot innovaties te komen groter dan bij de uitvoering van R&D zonder partner.

Wanneer er wordt ingehaakt op het clichématige voorbeeld Silicon Valley, wordt duidelijk waar de manco's liggen van de regio Alkmaar: er bestaat een gebrek aan agglomeratievoordelen en een gebrek aan technologisch hoogwaardige bedrijven. Ten eerste kan worden gesteld dat het ontbreken van een grote hoeveelheid bedrijven de mogelijkheden tot informatie-uitwisseling en samenwerking op regionaal niveau ongunstig beïnvloedt; ten tweede zijn het met name technologisch hoogwaardige bedrijven die behoefte hebben aan externe informatie ten behoeve van innovaties.

TECHNOLOGISCH CENTRUM

Onlangs is in Alkmaar de bouw van het Regionaal Technologisch Centrum Noord-Holland-Noord (RTC) van start gegaan: het paradigma van het regionale economische beleid. De intentie is niet alleen om gunstige voorwaarden te creëren voor technologisch hoogwaardige starters, maar ook om technologie en *know-how* te verspreiden naar het productiesysteem in de regio. Het Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN) dient als bron van hoogwaardige kennis een sleutelrol te vervullen. Om het concept van het RTC te verdedigen is meermalen gerefereerd aan het succes van het Japanse Ministry of International Trade and Industry (MITI).

Er is inderdaad een belangrijke les die kan worden getrokken uit dit programma. De re-

len initieel aanwezig te zijn, alsmede bedrijven die nieuwe technologieën kunnen toepassen. Dergelijke structuren worden in de loop van decennia ontwikkeld. Aangezien de structuur in de regio Alkmaar momenteel duidelijk een *low-tech*-profiel heeft, is de kans dat het RTC en de eventuele vorming van regionale kennisnetwerken op korte termijn een werkelijk relevante bijdrage leveren aan een versterking van deze structuur niet groot.

Het geringe innovatieve potentieel van de regio Alkmaar kan een gevaar betekenen voor toekomstige industriële ontwikkeling. De stimulering van kennisnetwerken is een populair instrument dat ook in deze regio wordt toegepast; beleidsmakers dienen zich evenwel te realiseren dat literatuur waarin het belang van netwerken naar voren komt meestentijds is gericht op zeer grote industriële regio's. Noord-Holland-Noord en Alkmaar in het bijzonder kennen door de geringe omvang van de industriële sector en het gebrek aan technologisch hoogwaardige bedrijven evenwel een ongunstige uitgangspositie. Dit impliceert dat inzake informatie-uitwisseling en samenwerking een grotere oriëntatie op bedrijven (of netwerken van bedrijven) buiten de regio tot aanbeveling strekt. De factor afstand hoeft wat betreft industriële netwerkvorming in Nederland niet al te zeer worden gevreesd, al blijft de slechte bereikbaarheid van de regio een groot nadeel.

*Jan Beemsterboer studeert economische geografie en heeft onlangs zijn scriptie afgerond